

Данијел Пантић
Институт за европске студије
Београд

Примљено: 8. 11. 2007.

БАШТИНА ФИЛОЗОФИЈЕ ЛИБЕРАЛИЗМА

(Драган Д. Лакићевић, Божо Стојановић,
Илија Вујачић: ТЕОРЕТИЧАРИ ЛИБЕРАЛИЗМА,
Службени гласник, Београд, 2007, стр. 296.)

Недавно се у едицији *Политичке фамилије* издавачке куће „Службени гласник“ појавила књига *Теоретичари либерализма*. У заједничком подухвату три аутора, Драгана Д. Лакићевића, Боже Стојановића и Илије Вујачића, представљене су биографије и дела 11 кључних мислилаца либералног погледа на свет. Како сами аутори наводе ова књига је покушај да се интелектуалној јавности представи еволуција одређеног типа либералне мисли од 18. века до данас, без претензија да се захвате сви мислиоци и правци ове обухватне, разноврсне и богате мисаоне баштине.

Шта су основни квалитети књиге коју представљамо?

Прво то што она попуњава огромну празнину у нашој филозофској, економској и политичкој теорији, будући да се од II Светског рата па до пре једну деценију о либерализму је могло мало шта да се објављује, или се о овом филозофском правцу говорило само из угла његових политичких опонената. У том смислу ово је први покушај домаћих аутора да дају један заокружени историјски пресек развоја либералне мисли од Џона Лока, завршно са Исаијом Берлином. Иако се сви текстови, сем уводног, баве појединим мислиоцима, ово дело се може посматрати и као панорама развоја модерног грађанског друштва, његових економских и политичких установа. Књига је дакле истовремено интерпре-

тација учења најзначајнијих теоретичара либералног погледа на свет, али и истовремено приказ основних дилема и историјских контраверзи с којом се суочавала наша цивилизација у протекла три века.

Други квалитет књиге се огледа у јасноћи излагања и прецизном дефинисању проблема и њихових решења. Аутори су успели да чак и код класичних аутора, који су писали стилем који се итекако разликује од модерног језика, постигну интерпретацијску јасноћу, да сажму сложене проблеме аутора и да их изложе на начин да сваком образованом читаоцу буде разумљив. Очигледно је да између Лакићевића, Стојановића и Вујачића постоји сагласност када је реч о вредновању аутора које су обрађивали, као и приврженост основној нити либералне традиције, што је омогућило да књига има потребан склад и уверљивост. Сви они подједнако владају вештином изражавања, солидни су познаваоци доктрина које излажу, тако да текстови делују ујединачено и кохерентно, колико је то у овако сложеном подухвату могуће.

Трећи битан моменат, који даје вредност овој књизи је интердисциплинарност. Пратећи кључне теме корифеја либералне традиције аутори демонстрирају комбиновану ширину својих знања, која се крећу од суштинских проблема теорије сазнања, преко економске теорије до проблема политичког и правног уре-

ђења друштва. Не треба заборавити да су оснивачи либералне школе мишљења истовремено били филозофи, утемељивачи економске науке, политички ангажовани људи и велики реформатори. Само захваљујући овако обухватном приступу који превазилази издвојене парцијалне науке, они су успевали да схвате сложене проблеме доба у коме су живели, да их категоријално разложе и укажу на правце могућих, рационалних решења.

Можда је једина велика мана књиге које је пред нама што недостаје шира литература презентованих мислилаца (у форми секундарне литературе). Мана, која се можда може исправити у следећем издању. Но и поред тога *Теоретичари либерализма* су свакако вредан интелектуални подухват. Дело је подједнако намењено онима који се баве политичком теоријом, економистима, социолозима, филозофима и правницима. Једном речју, свима онима које занима један обухватан сегмент развоја теоријске мисли која је утемељила модерну политику, економију и право.

На крају, да се подсетимо шта ова књига заправо садржи. *Предговор* (Д. Д. Лакићевић) књиге представља језгровиту анализу еволуције либералне мисли, историјску позадину унутар које долази до развоја овог особеног погледа на свет, који је трасирао модерну цивилизацију. Затим следи аналитичка студија о Џону Локу, родоначелнику либералне доктрине, филозофу који је први дефинисао нужност институционалног ограничења сваке власти, владавине закона и принципа слободне трговине. Аутор ове студије свој чланак закључује следећим речима: „Локови универзални принципи ни до дан данас нису изгубили на својој актуелности било да се ради о институционалном уређењу појединих друштва или о уређењу односа у светским релацијама. Они у основи остају трајан по-

литички идеал коме слободан појединац и друштво могу да теже.“ (Лакићевић, стр. 46)

Сложену и често несистематизовану мисао Дејвида Хјума, бар када је реч о политичкој теорији, изложио је Илија Вујачић. Анализирајући његово скептичко становиште у погледу људских сазнајних моћи, аутор је указао на квалитет веза између става о људској погрешности као антрополошкој константи и потоњим битним импликацијама у поимању значаја добрих друштвених установа. Наиме, склоност да се пада у заблуде и ограниченост могућности предвиђања будућих догађаја, друштво „исправља“ тиме што поштује она правила и процедуре које су се показале успешним у координацији различитих појединачних активности. У том смислу аутор каже: „Овај антрополошки скептицизам карактерише *еволутивни* поглед на људске установе, које настају искуственим прилагођавањем на стално продуктујуће проблеме људској комуникацији... Отуд су ова општа правила понашања (морална, обичајна, верска, политичка, и најважније, правна) средишње друштвене установе, које не служе пригушивању иницијалне слободе деловања према саопштеним сврхама, него онемогућавају да она буду деструктивна по слободу и сврхе других појединаца.“ (Вујачић, стр. 53-54).

Исти аутор обрађује и теоријске увиде Адама Смита, Вилхелма фон Хумболта и Џона Стјуарта Мила. Он у њима показује супстантивну везу између индивидуалне слободе и оних друштвених установа које ту слободу утемељују и развијају, сложени однос коришћења људског сазнања и економског просперитета, неопходност слободних тржишних установа за духовни просперитет индивидуума.

Божо Стојановић је у једном систематском и надасве надахнутом приступу осветлио полифону мисао Едмунда Бер-

ка, аутора чувеног дела *Размишљања о Француској револуцији*. Берк је био на-
име први аутор који је осветлио погубне
аспекте свих радикалних политичких
пројеката, који полазећи од пројекта са-
вршене моралне људске заједнице желе
да прекроје стварност.“ Берк је у *Раз-
мишљањима* заправо подигао оптужницу
против незаснованих оптимистичких
очекивања о доменима људског ума и
погрешног тумачења његове улоге у про-
цесу изградње и промене институција.“
(Стојановић, стр.120). У зналачки писане
ауторове прилоге спадају огледи о Луд-
вигу фон Мизесу, Валтеру Ојкену и
Исаији Берлину.

На крају, ту су представљени и два, по
многима, најзначајнија либерална ми-

слиоца модерног доба, Фридрих фон Ха-
јек и Карл Попер (Лакићевић). Улазећи
пре свега у методолошку проблематику
аутор је настојао да презентује све вр-
лине њихових епистемолошких станови-
шта, такозваног еволуционистичког, од-
носно критичког рационализма. Читалац
се из овог штива може и сам уверити у
којој мери су и они сами баштиници и
настављачи поменутих великих прет-
ходника. На тај начин као да се, иначе по
свему разуђена и често несистематска
мисао, по свему отворене филозофије
либерализма, по свом основном тону и
интенцијама заокружује.